

LITTERATUR

MODERN SJÄLAVÅRD

Av lektor KRISTOFER BENZOW, Göteborg

Det har dessvärre länge nog inom de evangeliska kyrkorna rått en viss splittring mellan själavård och förkunnelse. Prästens utbildning och inriktning gjorde honom i första hand till förkunnare och undervisare. Och tyngdpunkten i hans kallelsegärning kom — bortsett från mångahanda praktiska arbetsuppgifter — nog oftast att ligga inom denna ram. Men därmed kom en högst väsentlig faktor i prästens gärning att träda i bakgrunden: den egentliga själavården.

Att en vändning till det bättre skett på detta område är emellertid uppenbart. En ny inlevelse i kyrkans gamla själasörjarevisdom har på många håll skapat helt nya förutsättningar och intressen i detta avseende. Ämnet själavård har upptagits på den moderna prästutbildningens program. Och det närmande mellan präster och läkare, som under senare år inletts, har säkert också varit värdefullt som en brygga till större förståelse och fördjupad insikt. Säkert är, att en närmare konfrontation av mål och medel här i hög grad är välkommen. Och det är med tillfredsställelse man nu kan peka på ett värdefullt tillskott till litteraturen på detta område: den schweiziske läkaren *Paul Tourniers* arbete *Médecine de la personne*, i svensk språkdräkt kallad *Sjukdom och livsproblem*.

Då en icke fackman vågar uppta detta arbete till granskning beror det främst på dess genomgående karaktär av själavårdsbok med avgjort kristen prägel. Tournier tillhör inte de välvilligt neutrala stora grupp. För honom är ej det religiösa ett terapeutiskt medel s. a. s. i reserv eller som en sista resurs i nödens stund. Tvärtom angriper han frågan om sjukt och friskt konsekvent från radikalt kristna utgångspunkter. Och boken är välgörande fri från dessa vaga till intet förpliktande religiösa talesätt, som i dylik litteratur ofta får vikariera för en personlig kristen övertygelse.

Förf:s tes är, att det finns ett djupgående sammanhang mellan våra livsproblem och vår hälsa. »Gud har en plan för vårt liv, säger han, liksom han har en plan för världen. Och som världen av i dag är sjuk, därför att den överträtt Guds lagar, så äro även människorna sjuka, därför att de ej leva efter Guds plan. Att hjälpa människorna att komma underfund med Guds plan för deras liv och att anpassa sig efter den blir därför läkarens viktigaste uppgift.» Eller som han på ett annat ställe uttrycker saken: »Läkarens själavård har till sin huvuduppgift att bringa patienterna i personlig kontakt med Kristus. I denna kontakt göra de erfarenheter, som få fysiska och psykiska konsekvenser, och vilka alltså tillhöra medicinens gebit.»

I denna programmatiska tillspetsning är jag rädd, att Tourniers

läkareappell inte utan vidare vinner gehör hos många inom hans eget fack. Ty detta innebär ju ingenting mindre än att läkaren — och främst då naturligtvis sjäsläkaren — helt skulle gå in under själsörjarens uppgift.

Här skulle ett klarare markerande av gränsen mellan olika arbetsområden onekligen gagnat förf:s egen sak. Ty lika litet som kristen själavård kan ersättas med psykoterapi, lika litet kan denna senare reduceras till ett själsörjareproblem. Och vi få aldrig glömma, att medan den kristna själavårdens huvudord är *frälsning*, så är sjäsläkekonsstens *hälsa*. Och en förväxling på den punkten kan bli ödesdiger nog. Ty frälsning är icke något som vinnes genom psykologiska metoder. Dess signatur är mötet med en gudomlig verklighet, förnummen som en kraft ovanefter. Så blir själsörjarens uppgift att fostra och leda på frälsningens väg något helt annat än sjäsläkarens strävan att återställa den psykiska jämvikten — och därmed givetvis också ofta kroppslig hälsa.

Denna principiella skillnad hindrar emellertid inte, att de båda vägarna i praktiken många gånger närma sig varandra. Prästen får stundom att göra med själskonflikter, som ha sin rot i patologiska förutsättningar, och läkaren kan inte undgå att räkna med religiösa faktorer i sitt återuppbyggande arbete. Men lika värdefull som en ömsesidig förståelse måste vara, lika angeläget är, att det här inte sker en förskjutning i perspektivet genom förhastade och godtyckliga synteser.

Ett närmare studium av det stora konkreta material Tournier samlat i sin bok torde emellertid ej kunna undgå att göra intryck även på den kritiskt inställda. Och det visar sig nu, att Tournier ingalunda försmår att tillgodogöra sig den vetenskapliga medicinens resurser. Men han har öppen blick för deras begränsning. Och han söker sig överallt tillbaka till sjukdomen bakom sjukdomarna, till den jordmän, varur de patologiska företeelserna spira upp, till de personliga konflikter, som visa sig ödesdigra även för den fysiska hälsan.

Han arbetar därvid konsekvent under den förutsättningen, att människan ej blott är kropp och själ, utan även ande, alltså den aspekt på det mänskliga, som räknar med ett personligt gudsförhållande och vill se det fysiska och psykiska livet i samband med detta. Konsekvensen av detta ömsesidiga beroende blir också, att kroppsliga och själsliga besvär mycket väl kunna vara uttryck för störningar i människans andliga förhållanden. Och förf. är fullt på det klara med, att våra lidanden ofta bottna i ett brutet eller sårat gudsförhållande.

Då nu Tournier utifrån dessa förutsättningar i kristen livsförvandling menar sig ha funnit nyckeln till vad han kallar personlig läkekunst, är han naturligtvis i sin goda rätt som läkare och kristen. Vad man vill opponera sig emot är de generaliseringar han bygger på sina personliga erfarenheter, som rutinmässigt tillämpade lätt nog av kristendomen skulle göra ett slags universalmedel i kampen mot sjukdomen. Vad som är den enskildes personliga nådegåva kan aldrig upphöjas till allmän maxim. Och i sin benägenhet att renodla sina

Litteratur

synpunkter kan förf., trots alla försök till objektiv motivering, inte fränkännas en viss ensidighet.

Detta gäller även ett så centralt ämne som syndproblemet. Tournier ser klart dettas stora betydelse även för psykisk och fysisk hälsa. Och han erinrar om det nära sambandet mellan Jesu andliga verksamhet och hans läkaregärning, som lyser fram överallt i evangelierna. Jesus säger ju först till den lame mannen: »dina synder förlåtas dig» och fortsätter sedan: »tag din säng och gå». Mästarens genomskådande blick såg, att roten till det onda låg på det andliga planet. Det första villkoret för hälsan var alltså den inre harmoniens återställande. Och förf:s mening är tydligen, att den kristne läkaren, som i sin mästars spår vill tjäna den lidande mänskligheten, måste lära sig något av detta.

Och så långt är allt gott och väl. Men då Tournier vill reducera praktiskt taget alla livsproblem till en fråga om synd, riskerar han att i sin strävan att finna roten till samtidens livsnöd göra sig skyldig till en obehörig förenkling.

Kristen människosyn blundar inte för det ondas verklighet. Den ser klart de destruktiva tendensernas fruktansvärda makt i människosjälen. Den vet, att synden är en realitet att räkna med i varje livsmoment. Den vet också, att de konkreta synderna gärna klä ut sig till »problem». Men då man ändå inte från kristen synpunkt anser sig kunna acceptera slagordet: det finns inga problem, det finns bara synder, är det framför allt därför, att det inte gör rättvisa åt den moderna människans personliga sanningskrav. Det finns t. ex. helt visst ett ärligt tvivel på det religiösa området, som bottnar i ett intellektuellt klarhetsbehov och icke har sin rot i ett sårat samvete. Det finns också konflikter, som sammanhånga med tillvarons egna hårda villkor och icke kunna härledas ur en hemlig moralisk röta. Och man vinner ingenting på ett schablontänkande, som menar sig kunna bringa hela det moderna livets komplicerade problemläge på en enda formel.

Däremot har Tournier kloka och sanna ord om orsakerna till den påtagliga motvilja mot ordet synd, som ständigt kommer till synes — inte minst bland medicinens målsmän. »När läkarna förneka synden, är det som protest mot en formalistisk lagisk uppfattning, vars förödande verkningar de väl känna till, men vars anda icke är evangeliernas.» Säkert är, att förknippandet av synd och sjukdom, som så ofta blivit anledning till egenrättfärdigt dömande, icke har rätt att åberopa mästaren från Nazaret.

Men det är icke blott en lagisk kristendomstolkning, som snedvrider den moraliska värderingen. Tournier framhåller med rätta, att en ensidigt »vetenskaplig» inställning, som godtyckligt uppmuntrar den sjuke att ursäktas sig för sina fel med sin sjukdom och vid etiska problemställningar genast är färdig att anlägga biologiska synpunkter, har hjälpt till att undergräva känslan av moralisk ansvarighet.

Här gäller det att låta vetenskapen få sitt och religion och moral sitt.

En annan grundtanke i Tourniers arbete, som man utan reservation kan instämma i, är att vägen till psykisk och fysisk hälsa går över förmåga att acceptera sig själv och sina livsmöjligheter. Uttrycket som sådant är ju knappast fullt entydigt och kan lätt nog tolkas som resignation inför det oundvikliga. Men detta är tydligen icke förf:s mening. Resignation är passiv underkastelse, men att acceptera i den mening ordet här tages är något mera. Det betyder att komma till klarhet om Guds plan med ens liv — just sådant det är oss givet med alla inskränkningar och motgångar. Så blir accepterandet aktivt skapande. Och det finns, säger förf., intet vackrare vittnesbörd om Kristi makt, än det som strålar ut från ett sjukläger, där den sjuke i hans anda gått in under sitt lidande.

Nu kan ju detta — och det gäller f. ö. åtskilligt annat i Tourniers bok — knappast göra anspråk på att vara nytt och originellt. I viss utsträckning arbetar förf. efter samma grundlinjer, som under senare år vunnit burskap inom psykologien och dess tillämpning inom medicinen. Men det verkligt betydelsefulla är icke blott att han tveklöst räknar med de andliga resurserna i sin »personliga läkekonst», utan framför allt att han söker dessa i en levande kristen tro. Och han skiljer sig härigenom förmånligt från den egendomliga kombination av psykologisk analys och kvasireligiöst kvacksalveri, som just nu synes ha en viss högkonjunktur.

Tournier ser klart, att man inte enbart på psykologisk väg kommer till rätta med tillvarons grundonda. Här måste mobiliseras krafter, som ligga utanför och över det mänskliga planet. Gång på gång visar förf. från den enskildes problem till mänsklighetens. Och hans analyser av det enskilda fallet bli ofta paradigmen med räckvidd ut över vår lidande samtid.

Tourniers bok om personlig läkekonst förtjänar att uppmärksammas inte minst på kristet håll. Av skäl, som redan angivits, torde den emellertid knappast kunna göra anspråk på större medicinsk allmänlighet. Men som en kristen läkares personliga vittnesbörd om sitt arbete i de sjukas tjänst har den sitt stora värde. Och läst med kritisk vaksamhet bör den kunna bli en god vägledning i människokunskap både för präster och lekmän.

»PRÄSTEN—LÄKAREN—SJUKSKÖTERSKAN INFÖR GEMENSAMMA UPPGIFTER»

Av professor HJALMAR LINDROTH, Göteborg

Den som funnit anledning att (i andra häftet av denna tidskrifts nu löpande årgång) påkalla allmänhetens uppmärksamhet för en kritisk granskning av den av Institutet för medicinsk psykologi och psyko-terapi utgivna boken »Själavård — Själsvård», kan känna sig manad att nu hänleda blickarna på en annan, helt nykommen liten skrift i

Litteratur

delvis samma ämne, också den till stor del författad av läkare och präster. Men här får han anledning att uttrycka sin glädje över att finna just den anda och den livssyn, vilkas frånvaro i den tidigare skriften han beklagade. Dessa läkare talar i andra tonfall om religion och kristendom och människans andliga fördjupning under dess ledning. Här röjes positivt intresse för prästens — den verkligt kristne prästens — uppgifter bland de sjuka, och för nära samarbete mellan honom och läkaren. Och man konstaterar: »Det är nog — — — icke ett löst antagande, att en läkare med en fast grundad livsåskådning och positiv tro har större möjligheter att influera sina patienter i önskad riktning än en annan» (överläkare Österman). »Det är ju så, att vi medicinare ofta från början — — — startade med en viss miss-tänksamhet, mer eller mindre negativ inställning till kyrkan och prästerskapet. — — — Mycket har ändrats sedan dess. En dylik naturalistisk kostym måste numera betraktas såsom andlig defekt» (överläkare Fernström). »Det viktigaste, som på senaste år skett i fråga om förhållandet läkare—präst, torde utan tvivel vara detta, att det alltmera klarnat, att vi — — — båda, om vi verkligen skola bli människorna till hjälp, alltmera måste sträva efter att bli lärjungar och efterföljare till Honom, som på en gång var den store Läkaren och Själasörjaren utan like» (domkyrkokomminister Edlund). Men med all rätt kräver man också, att prästerna skaffar sig kunskaper i psykologi, en del också i psykoterapi (s. 70). En verkligt angelägen sak borde det också vara, att sjuksköterskeeleverna under sin utbildning »bi-bringades kristen kunskap och fostran». Det vittnas om dem: »Många av dem ha intet spår av intresse för andliga värden» (syster A.-S. Enskog). — I denna skrift lägges en pålitligare grund än i den tidigare från annat håll komna.

EN NYISLÄNSK ORDBOK

Av docent TURE JOHANNISSON, Lund

Isländskan är det älderdomligaste av alla de nordiska språken. Att det så väl kunnat bevara sin ursprungliga karaktär beror icke främst på landets avskilda läge. Det sammanhänger med att det århundraden före systerspråken utformades till ett litteraturspråk av högsta fulländning. För den nutida islänningen råder ingen skillnad mellan fornisländska och nyisländska; ortografien och ordböjningen äro i stort sett desamma nu som för sexhundra år sedan. Som språklig riksläkare har alltid den klassiska sagolitteraturen tjänat. En följd härav är, att isländskan nästan helt undgått dialektsplittring, en annan, att någon klyfta mellan skriftspråk och talspråk icke existerar.

¹ G. Leijström och J. Magnússon, Isländsk-svensk ordbok. Sthlm, Kooperativa förbundets bokförl., 1943. xxxii, 413 s. Häft. kr. 15: —, inb. 18: —.

Naturligtvis står den moderna isländskan icke helt kvar på 1300-talets ståndpunkt. Uttalet har genomgått många och stora förändringar. De accenttecken, som jämte bokstäverna *ð* och *þ* (motsvarande engelskt *th* i *this* resp. *thing*) ge en isländsk text dess karakteristiska utseende, betecknade ursprungligen vokallängd men ange nu en särskild kvalitet o. s. v. De mest genomgripande förändringarna ha själfallet drabbat ordförrådet. Här befinner sig språket allt fortfarande i en livlig utveckling, som icke minst för oss övriga nordbor är av det allra största intresse.

Tyvärr har bristen på lämpliga ordböcker hittills lagt stora hinder i vägen för den som velat skaffa sig någon närmare kännedom om modern isländska. Huvudverket är Blöndals nu tjugoåriga isländsk-danska ordbok, som näppeligen lär kunna överträffas i fråga om stoffets rikedom och uppgifternas tillförlitlighet. Den har emellertid ett sådant omfång, att den knappast lämpar sig för personer »med klena kroppskrafter eller små skrivbord», som en berömd islänning nyligen uttryckte sig.

Desto behändigare i formatet är *Isländsk-svensk ordbok* av *Gunnar Leijström* och *Jón Magnússon*, som kommit som en av vårens angenäma överraskningar. På 496 dubbelspaltiga sidor ger den en naturligtvis sammanträngd men trots allt god bild av den moderna isländskans ordförråd. Boken innehåller dessutom bl. a. huvudregler för uttalet, ett stort antal exempel på ordböjningen och en förteckning över vanligare geografiska namn i isländsk form, allt mycket välkomna upplysningar. Typografiskt sett förtjänar den ett mycket högt betyg.

Som d:r Leijström påpekar i förordet, har isländskan gått längre än kanske något annat europeiskt språk, när det gäller att ersätta internationella termer med inhemska ord. Orsaken är icke endast eller ens främst en strävan att hävda den nationella egenarten. Mycket ofta förhindrar det ålderdomliga böjningssystemet (som t. ex. bevarat fyra kasus vid substantivet), att en internationell term upptages i språket.

Det kan alltså med fog påstås, att den isländska språkrensningen gjort en dygd av nödvändigheten. Man måste emellertid beundra den uppfinningsrikedom och säkra smak, som de allra flesta av nybildningarna vittna om. För att ta några exempel från senaste tid kan man nämna följande ur den nya ordboken (flera saknas av naturliga skäl ännu hos Blöndal, som annars är huvudkällan): *útvarp* »utkastning», 'radio', *sjónvarp* »synkastning», 'television', *miðill* »medlare», 'mäklare; (spiritistiskt) medium', *ritskoðun* »skriftbesiktning», 'censur', *sálrýni* »själsgranskning», 'psykoanalys', *samvinna* »samarbete», 'kooperation', *verkbann* »arbetsförbud», 'lockout', *verkfall* »strejk'. Genom sammansättningar med *fræði* 'kunskap, lära, vetenskap' har man skapat inhemska beteckningar för praktiskt taget alla vetenskaper: *fornfræði* 'arkeologi' (jfr vårt *fornkunskap!*), *fuglafræði* 'ornitologi', *guðfræði* 'teologi', *líffræði* 'biologi', *veðurfræði* 'meteorologi' o. s. v.

Bildningar som dessa leda ovillkorligen tanken till Viktor Rydbergs försvenskningar av typen *arvsägen* 'legend; tradition', *samljud* 'ackord', *skriftstyre* 'redaktör', *troflock* 'sekt', *ödemur* 'ruin'. I själva

Litteratur

verket bero dessa och många fler av hans nyskapelser på forn- eller nyisländska förebilder. Det råder inte det minsta tvivel om att vi övriga nordbor ha mycket att lära av den isländska språkvården.

Man behöver emellertid inte bläddra så mycket i den nya ordboken för att inse, att den radikala språkrensningen också har sina vanskligheter. Här skall inte närmare beröras den kanske viktigaste olägenheten — den språkliga isoleringen, vars vådor naturligtvis framstå särskilt tydligt i dagens situation. Eftersom ett mycket stort antal av nybildningarna äro sammansättningar, kan det trots allt icke undvikas, att språket belastas med många ganska oviga ord. Man kan också fråga sig, om det inhemska stoffet räcker till, när det gäller att skapa fullgoda motsvarigheter till de internationella termerna. Att man är tvungen att hushålla och låta vissa ord göra dubbel-tjänst visar sig inte så sällan. Till *sími* 'tråd' har man bildat verbet *síma*, som betyder både 'telefonera' (*símtala*) och 'telegraferas' (*símríta*). När *kynvilla* (till *kyn* 'kön' och *villa* 'förvillelse, fel') betyder både 'genusfel' och 'homosexualitet', är naturligtvis risken för missförstånd i det enskilda fallet inte stor. Betänkligare tycks det vara, att *geislalækning* betecknar både röntgen- och radiumbehandling, att *lýðveldi* »folkvalde» betyder inte bara 'demokrati' utan också 'republik', att *vönun* (besläktat med sv. *van-* i *vanmakt* etc.) brukas dels om kastrering, dels om sterilisering, eller att samma ord översätter såväl 'nationalist' som 'nationalsocialist'. Naturligtvis använder man i fall som dessa mycket ofta den främmande termen. Det bör i detta sammanhang nämnas, att vissa lånord också slagit helt igenom, t. ex. *bíll* (plur. *bílar*), *gas*, *pólitik*.

För den som har någon kunskap i forn- eller nyisländsk grammatik och önskar lära känna Islands moderna litteratur bör Leijström-Magnússons ordbok bli en god hjälp. Man instämmer gärna i företalets slutord: »Denna första isländsk-svenska ordbok utkommer under en för Norden ödesdiger tid, då det mer än någonsin gäller att på alla områden stärka känslan av nordisk samhörighet. Mätte den i sin mån göra tjänst!»